

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА В ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ: СТАН, СПЕЦИФІКА ТА ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Чекан О. І.

ВСТУП

Однією з ключових проблем, що викликає активні дискусії в сучасній освітній системі, є інклюзія. Термін «інклюзія» запроваджений під час Всесвітньої Конференції з освіти осіб з особливими освітніми потребами та закріплений у Саламанській Декларації¹.

Поняття «інклюзія» (від англійського inclusion – включення) ще не має усталеного визначення, що призводить до різних інтерпретацій серед науковців. Інклюзія розглядається як принцип і концепція, модель освіти та форма інтеграції, процес визнання та збільшення участі, приналежність до спільноти, можливість участі, соціокультурна технологія тощо².

У міжнародних документах інклюзивна освіта часто визначається як органічне поєднання спеціальної та загальної освіти, що має на меті створення умов для подолання у дітей соціальних наслідків генетичних і біологічних відхилень розвитку. Така політика держави, спрямована на повне включення всіх дітей у загальноосвітній процес та їх соціальну адаптацію, незалежно від віку, статі, етнічної, релігійної приналежності чи особливостей розвитку, шляхом активної участі сім'ї, корекційно-педагогічної та соціальної підтримки персональних потреб дитини³.

Сьогодні інклюзивна освіта є закономірним процесом розвитку освітньої системи, що базується на визнанні того, що всі діти можуть навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, незалежно від будь-яких труднощів або відмінностей. Означений механізм

¹ Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 26.05.2024).

² Шевцов, А. Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. Київ: НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. 204 с.

³ Беленька, Г. В., Борисова, З. Н., Машовець, М. А. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці. Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. 192 с.

забезпечує рівні можливості в отриманні освіти для дітей з особливими освітніми потребами⁴.

Інклюзивне навчання та виховання передбачає організацію спеціальної освіти, де діти з особливостями психофізичного розвитку навчаються та виховуються разом із нормотиповими дітьми. В умовах інклюзивної освіти освітній процес організовується так, щоб усі діти, незалежно від психофізичних, культурних, соціальних, мовних особливостей та здібностей, були включені в загальну освітню систему та отримували освітні послуги в установах основної та додаткової освіти, які враховують їхні особливі освітні потреби та надають необхідну підтримку⁵.

У міжнародній практиці інклюзивна освіта також розвивається для забезпечення рівних можливостей в отриманні освіти для дітей з різними освітніми потребами. Це включає обдарованих і талановитих дітей; дітей з порушеннями поведінки; дітей з девіантною поведінкою; дітей з національних меншин; дітей з сімей мігрантів, біженців, вимушених переселенців; дітей, що перебувають у соціально небезпечних умовах; та дітей з особливостями психофізичного розвитку⁶.

В Україні система освіти спрямована на інтеграцію різних груп вихованців з особливими освітніми потребами в рамках єдиного освітнього простору, залучаючи їх до спільного освітнього процесу. Особлива увага приділяється впровадженню інклюзивних технологій у шкільній освіті, оскільки саме в цей період відбувається інтенсивна соціалізація дітей. Водночас, важливим аспектом інклюзії є гармонійне залучення дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до соціуму, що вимагає розвитку інклюзивної освіти вже на дошкільному рівні. Це дозволить дітям з ООП взаємодіяти з навколишнім світом на ранньому етапі розвитку, коли формуються основи майбутньої освітньої діяльності, культурні навички та здібності, а також активно розвиваються пізнавальні можливості дітей.

Необхідність фундаментальних досліджень обумовлена потребою наукового обґрунтування педагогічних умов, форм, методів та принципів інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти (ЗДО), що сприятиме зменшенню або усуненню психофізичних недоліків у дітей з ООП.

Отже, питання впровадження інклюзивної освіти дітей з ООП у ЗДО є надзвичайно актуальним і потребує всебічного дослідження.

⁴ Валентик, Н. Інклюзивна освіта: за і проти. Директор школи (Шкільний світ), 2010, 14/15, с. 45–58.

⁵ Колупаєва, А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.

⁶ Софій, Н., Єрмаков, І. (ред.). Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. Київ: Контекст, 2000. 256 с.

1. Аналіз сучасного стану інклюзивної освіти

Проведений нами аналіз науково-педагогічної та фахової літератури дозволяє стверджувати, що питання інклюзивного навчання та технології його впровадження в сучасних умовах вивчає низка науковців. Серед вітчизняних науковців, які розглядають загальнотеоретичні аспекти інклюзивної освіти є: В. Бондар, Л. Будяк, Л. Гречко, А. Колупаєва, Ю. Найда, Т. Сак, М. Семаго та ін.

Зокрема, А. Колупаєва, у монографії «Інклюзивна освіта: реалії та перспективи»⁷ здійснила історико-педагогічне узагальнення науково-теоретичних підходів до процесу залучення осіб з обмеженими можливостями здоров'я у загальноосвітній простір. У дослідженні визначено понятійно-термінологічне поле інклюзивної освіти, проаналізовано міжнародне та українське законодавство стосовно навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я, а також відтворено генезис, визначено тенденції та розкрито проблеми становлення інклюзивної освіти в країнах Західної Європи та Північної Америки.

Особлива увага приділена особливостям впровадження інклюзивного навчання в системі національної освіти. У монографії представлено теоретико-експериментальну модель інклюзивної освіти в Україні, яка враховує національні особливості та специфіку освітніх закладів. Означене дослідження є вагомим внеском у розуміння та розвиток інклюзивної освіти, адже пропонує комплексний підхід до розгляду даної проблематики, поєднуючи теоретичні аспекти з практичними рекомендаціями щодо впровадження інклюзивної освіти в сучасних умовах.

Вченими (Л. Будяк, Л. Гречко, А. Колупаєва) визначено *умови* ефективного забезпечення *інклюзивної освіти* дітей з особливими освітніми потребами. Розглянемо їх.

– Раннє виявлення вад розвитку та корекційна робота з перших місяців життя: своєчасне втручання для максимального розвитку дитини.

– Правильне діагностування та врахування можливостей дитини: розробка індивідуальної програми розвитку.

– Психологічна готовність дитини та батьків до спільного навчання: забезпечення підтримки для успішної інтеграції.

– Розробка методики включеного навчання залежно від виду дизонтогенезу: адаптація освітнього процесу до конкретних потреб дітей.

– Тісна співпраця з батьками: надання дефектологічних знань, психотерапевтичної та консультативної допомоги.

⁷ Колупаєва, А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.

– Підготовка педагогів загальноосвітніх закладів: спеціальна підготовка для роботи з дітьми з особливими потребами.

– Створення спеціального освітнього середовища: необхідне обладнання та режим для безпеки та комфорту.

– Підготовка дітей із нормативним рівнем розвитку до взаємодії з ровесниками з порушеннями: формування толерантного та підтримуючого середовища.

– Забезпечення психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання: постійний моніторинг та корекція освітнього процесу^{8 9 10}.

Також варто відзначити праці І. Горбенка, Е. Данілавічюте, В. Засенка, С. Миронової, В. Синьова, Н. Софій, М. Шеремет та ін., що присвячені проблемам залучення осіб з особливими освітніми потребами (ООП) до навчання в освітніх закладах та наданню корекційно-розвивальних послуг у рамках інклюзивної освіти та соціалізації. Формування міжособистісних стосунків в інклюзивних групах досліджують Н. Белова і Ю. Львіна.

Останнім часом зростає кількість досліджень, присвячених розгляду дошкільного етапу дитинства в контексті реформування системи дошкільної освіти з урахуванням інклюзивного підходу. Серед авторів означених досліджень можна виділити О. Самсонову, Т. Соловійову, І. Кузаву та ін.

У монографії І. Кузави «Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика»¹¹ обґрунтовано теоретичні та методичні основи інклюзивної освіти у дошкільлі. Авторка здійснила розробку концептуальних засад дошкільної освіти, провела експериментальне дослідження особливостей готовності суб'єктів і об'єктів інклюзивної освіти, визначила та охарактеризувала критерії, показники та рівні готовності до навчання у школі дітей старшого дошкільного віку, що потребують корекції психофізичного розвитку. І. Кузава науково обґрунтовала та апробувала систему інклюзивної освіти дітей дошкільного віку із особливостями психофізичного розвитку, засновану на толерантному ставленні

⁸ Будяк, Л. В. Основи інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Черкаси : Вид. ЧНУ, 2009. 90 с.

⁹ Гречко, Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах інтегрованого навчання : автореф. дис. канд. психол. Наук : 19.00.08. Ін-т спец. педагогіки АПН України, 2008. 20 с.

¹⁰ Колупасва, А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.

¹¹ Кузава, І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і практика : монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.

до вихованців означеної категорії. Вчена окреслила сутність сучасних технологій практичної реалізації системи інклюзивної освіти, спрямованих на корекцію розвитку та соціалізацію дітей дошкільного віку із порушеннями психофізичного розвитку.

Т. Соловійова, досліджуючи соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами¹², обґрунтувала теоретичні та методичні основи соціально-педагогічної роботи з означеною категорією батьків. Авторка розробила концептуальні засади соціально-педагогічної підтримки сімей, провела експериментальне дослідження особливостей адаптації батьків до життєвих умов, ускладнених інвалідністю дитини. Вчена визначила та охарактеризувала критерії, показники та рівні адаптації батьків, науково обґрунтувала та апробувала систему соціально-педагогічної роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами, засновану на врахуванні соціальної специфіки явища дезадаптації, удосконаленні змісту, форм і методів роботи. Т. Соловійова окреслила сутність сучасних технологій практичної реалізації соціально-педагогічної підтримки, спрямованих на підвищення рівня адаптації батьків та покращення умов життя сімей, що виховують дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Отже, кількість досліджень присвячених реформуванню дошкільної освіти з інклюзивним підходом зростає, що свідчить про підвищену увагу до потреб дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, а також про важливість розробки ефективних методик для їх підтримки та соціалізації. Проте, важливим є аналіз нормативної бази.

Зокрема, у Законі України «Про освіту» визначено, що інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, яка забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами (ООП), а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Такий тип навчання гарантує доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами в закладах освіти завдяки застосуванню методів навчання, що враховують індивідуальні особливості всіх без винятку дітей.

Закон України «Про дошкільну освіту» затверджує державні гарантії щодо здобуття дошкільної освіти, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Відповідно до закону, громадяни України незалежно від особливих освітніх потреб, складних життєвих умов, місця проживання, мовних або інших ознак мають рівні права на здобуття дошкільної освіти у закладах дошкільної освіти незалежно від їх підпорядкування, типів і форми власності, а також у сім'ї

¹² Соловійова, Т. Г. Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ : Запорізький національний ун-т, 2009. 253 с.

(Стаття 9, п. 1). Для задоволення освітніх і соціальних потреб та організації корекційно-розвиткової роботи, у складі закладів дошкільної освіти на підставі письмового звернення батьків або законних представників дітей з ООП в обов'язковому порядку утворюються інклюзивні та/або спеціальні групи для виховання і навчання дітей з особливими освітніми потребами (Стаття 12, п. 3)¹³.

2. Специфіка інклюзивної освіти в сучасних ЗДО

Метою інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти (ЗДО) є підготовка дитини до вступу в заклад загальної середньої освіти (початкової школи) з максимально скоригованими первинними та вторинними порушеннями, достатнім рівнем загальної та психологічної готовності до навчання, бажанням вчитися, а також сформованими навичками висловлювання і підтримки соціальної комунікації з однолітками та дорослими.

Для реалізації вище зазначеної мети виділяють наступні завдання інклюзивної дошкільної освіти:

1. Розвиток потенційних можливостей дітей із порушенням фізичного та інтелектуального розвитку в спільній діяльності зі здоровими однолітками.
2. Організація психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у ЗДО:
 - забезпечення спеціалізованої підтримки фахівців;
 - створення індивідуальних освітніх програм.
3. Реалізація корекційно-розвиткового навчання:
 - спрямоване на виправлення або послаблення наявних у дітей фізичних і/або психічних порушень;
 - підтримка успішного навчання та розвитку дітей з ООП.
4. Створення адаптивно-освітнього простору:
 - задоволення освітніх потреб дитини з ООП;
 - забезпечення доступності та зручності освітнього середовища.
5. Формування життєво важливого досвіду та цілеспрямованого розвитку:
 - розвиток когнітивних, мовленнєвих, моторних і соціальних функцій у дітей;
 - зниження залежності дитини від сторонньої допомоги;
 - підвищення соціальної адаптації.
6. Формування в суспільстві позитивного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами:

¹³ Закон України «Про дошкільну освіту»: чинне законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14> (дата звернення: 26.05.2024).

- проведення інформаційно-просвітницьких заходів;
- залучення громади до підтримки інклюзивних ініціатив.

7. Надання консультативної допомоги сім'ям, які виховують дітей з ООП:

- підтримка батьків та законних представників дітей;
- напрацювання оптимальних варіантів сімейного виховання.

Основним чинником створення успішного закладу дошкільної освіти (ЗДО) з інклюзивним навчанням є особистість керівника, який відповідає за організацію та якість освіти, зокрема інклюзивної, подає приклад підтримки інклюзивної культури.

Зарухування дітей з особливими освітніми потребами (ООП) до інклюзивних груп здійснюється директором ЗДО на підставі заяви батьків (осіб, які їх замінюють), копії свідоцтва про народження дитини, медичної довідки лікаря-педіатра або сімейного лікаря закладу охорони здоров'я, в якому спостерігається дитина, із зазначенням того, що вона здорова і може відвідувати заклад дошкільної освіти, «Карти профілактичних щеплень» (форма N 063/о), висновку інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини.

Комплектування груп здійснюється за віковими (одновіковими, різновіковими) та сімейними (родинними) ознаками, з урахуванням особливих освітніх потреб дітей. Для забезпечення ефективності освітнього процесу в інклюзивних групах кількість дітей з ООП має становити не більше трьох осіб. Зокрема: одна-три дитини з числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором, слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо; не більше двох осіб з числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення тощо; не більше однієї дитини із складними порушеннями розвитку.

Означені положення регулюються листом МОН від 13.11.2018 № 1/9-961 «Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти»¹⁴.

Організація сучасної інклюзивної дошкільної освіти забезпечує цілісне входження дитини з особливими освітніми потребами (ООП) в загальноосвітній простір, що відповідає її потребам і можливостям. Залежно від індивідуальних потреб дитини та рівня її включення в освітній процес, умовно можна виокремити такі види інклюзії в освітньо-виховному процесі ЗДО:

¹⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п>] (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-п>) (дата звернення: 26.05.2024).

1. Епізодична інклюзія – включається у колектив однолітків лише на свята, короткочасно під час ігор чи на прогулянці.

2. Часткова інклюзія – передбачає включення дитини в режим половини дня або неповного тижня; дитина перебуває з групою однолітків, засвоюючи навчальний матеріал під час індивідуальної роботи, але бере участь у заняттях із зображувальної діяльності, фізичної культури, музики тощо разом з іншими дітьми.

3. Повна інклюзія – полягає у відвідуванні дитиною з ООП вікової групи в режимі повного дня, самостійно чи з супроводом; дитина бере участь у всіх заняттях із дітьми з нормотиповим рівнем розвитку, при цьому обираються завдання різного рівня складності, додаткові ігри та вправи¹⁵.

Отже, інклюзивна дошкільна освіта забезпечує різні форми включення дітей з ООП у освітньо-виховний процес, адаптуючи його до індивідуальних потреб і можливостей кожної дитини.

Однією з умов ефективності інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти (ЗДО) є координованість впливів усієї групи фахівців, які супроводжують дітей з особливими освітніми потребами (ООП), злагодженість їх роботи та компетентність.

Директор або вихователь-методист проводить аналіз кваліфікації фахівців, комплектацію предметно-розвивального середовища, освітніх програм і технологій, за якими працює заклад, на відповідність їх умовам реалізації інклюзивних цілей. Крім того, важливим є обговорення з педагогічним колективом основних цілей, цінностей та принципів інклюзії, а також розробка перспективного та поточного планів дій колективу.

Формування команди психолого-педагогічного супроводу є наступним кроком. Це включає призначення відповідальної особи щодо координації розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР) та залучення фахівців для надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з ООП¹⁶.

¹⁵ Кузава, І. Б. Концептуальні засади розвитку процесу інклюзії в умовах дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2013, вип. 23. С. 130–135.

¹⁶ Олефір, Н. Особливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*, 2019, № 2 (98). С. 143–146. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2019_2_39.pdf (дата звернення: 26.05.2024).

Педагоги розробляють заходи для адаптації групи дітей до приходу нових дітей з особливими освітніми потребами (ООП), складають розклад і розпорядок дня, а також створюють освітній проект, який враховує індивідуальні особливості дітей та передбачає зміни в освітньому середовищі.

Ефективність означеного процесу значною мірою залежить від комплексного підходу всіх членів команди психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП. Відповідно до «Положення про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої та дошкільної освіти»¹⁷, психолого-педагогічний супровід визначається як комплексна система заходів, спрямованих на організацію освітнього процесу та розвиток дитини, що включає надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

Серед основних завдань команди психолого-педагогічного супроводу є проведення психолого-педагогічної діагностики на етапах створення, реалізації та моніторингу індивідуальної програми розвитку (ІПР) для дитини з особливими освітніми потребами (ООП). Також команда психолого-педагогічного супроводу визначає психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги, які можуть бути надані в межах закладу дошкільної освіти на підставі висновку інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ) та забезпечує їх надання.

Крім того, команда психолого-педагогічного супроводу надає методичну та психологічну підтримку педагогічним працівникам закладу дошкільної освіти з питань організації інклюзивного навчання. Важливим аспектом їхньої роботи є створення та моніторинг умов адаптації дитини з ООП до інклюзії, а також оцінка успіхів дитини та складання ІПР.

Відповідно до висновку та рекомендацій інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), команда супроводу, за обов'язкової участі батьків або інших законних представників дитини, розробляє індивідуальну програму розвитку (ІПР). ІПР розробляється на три місяці та затверджується директором освітнього закладу. Проте, варто зазначити, що означена програма повинна щомісяця переглядатися для її коригування та доповнення. Для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку складається індивідуальний освітній план строком на три місяці з подальшим його продовженням протягом навчального року.

¹⁷ Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ МОН України від 08.06.2018 року № 609. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107 (дата звернення: 26.05.2024).

Розроблення ІПР є командною роботою, яка включає декілька етапів: розробку завдань і змісту програми, мультидисциплінарне вивчення можливостей дитини, визначення її потреб, необхідних адаптацій та, за потреби, модифікацію програми відповідно до можливостей і потреб дитини. Важливо також проаналізувати відповідність вимог програми та методів, що використовуються на заняттях, актуальним і потенційним можливостям дитини з ООП. Оцінка динаміки розвитку дитини підтверджується відомостями про її досягнення, такими як різноманітні поробки, малюнки, результати спостережень педагогів тощо. Запорукою успіху супроводу є правильно та грамотно прописані актуальні цілі взаємодії з дитиною.

Якісно розроблена ІПР допоможе педагогу максимально ефективно реалізувати програмний зміст, уникнути одноманітності в роботі та можливих упущень, раціонально використовувати робочий час і забезпечити успішну соціалізацію дітей з ООП.

Крім роботи з дитиною з особливими освітніми потребами (ООП), має плануватися психолого-педагогічний супровід її батьків або опікунів, педагогів та інших учасників освітнього процесу, включаючи інших дітей та їхніх батьків. У цьому контексті необхідно враховувати участь окремих фахівців, таких як логопед, психолог, вчитель-дефектолог, реабілітолог тощо.

Залучення батьків до процесу розроблення індивідуальної програми розвитку (ІПР) забезпечує їх інформованість про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та допомагає врегулювати низку суперечливих питань, які можуть виникати між батьками та педагогами під час освітньо-виховного процесу. Ознайомившись з ІПР, батьки повинні розуміти, чому їхня дитина потребує розроблення ІПР, хто надаватиме освітні та додаткові спеціальні послуги, тривалість цих послуг і розклад занять з додатковими спеціалістами, методи та періодичність оцінювання, а також періодичність перегляду ІПР та надання інформації про хід реалізації індивідуальної програми розвитку. Батьки не лише беруть участь у розробленні ІПР, а й засвідчують свою згоду на її реалізацію підписом.

З огляду на це, необхідно докласти зусиль для забезпечення присутності батьків на засіданнях команди психолого-педагогічного супроводу, а також ретельно документувати заходи, вжиті для цього. Якщо педагогічні працівники змушені проводити засідання без батьків дитини з ООП, необхідно письмово зафіксувати, яких заходів було вжито для забезпечення їхньої присутності.

Отже, комплексний підхід до розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку (ІПР) включає не лише роботу з дитиною, а й активну взаємодію з усіма учасниками освітнього

процесу, що сприяє ефективній соціалізації та інтеграції дитини з ООП в освітнє середовище.

Особливістю освітньо-виховного процесу інклюзивної групи є індивідуалізація та диференціація. Освітньо-виховний процес в інклюзивних групах здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти за програмами та навчально-методичними посібниками, затвердженими в установленому порядку Міністерством освіти і науки (МОН), з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами (ООП), включаючи дітей з інвалідністю. У процесі реалізації освітніх програм необхідно враховувати, що організація діяльності групи може модифікуватися відповідно до динаміки розвитку ситуації в групі, включаючи неочікувані зміни в оточуючому середовищі та спеціальні потреби дітей з ООП. Такий підхід забезпечує адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб кожної дитини, що сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу та розвитку дітей з ООП.

Зміст інклюзивної освіти у закладах дошкільної освіти (ЗДО) реалізується через різні форми діяльності, спрямовані на всебічний розвиток дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в середовищі однолітків. Означений процес включає відпрацювання механізмів соціалізації. Оптимальні форми організації інклюзивної освіти у ЗДО включають: індивідуальні заняття, вільні та цільові ігри, спільна активність у мікрогрупах, фронтальні форми організації активності, дитячо-батьківські групи, свята, екскурсії, конкурси, спеціально організоване середовище та ін. Охарактеризуємо їх.

Індивідуальні заняття.

Індивідуальні заняття зі спеціальними педагогами (логопедом, дефектологом, реабілітологом, психологом та ін.) проводяться відповідно до індивідуального освітнього маршруту. Індивідуальні заняття спрямовані на розвиток і підтримку функціональних здібностей дитини згідно з її можливостями, базуються на оцінці досягнень дитини та визначенні зони найближчого розвитку. Команда психолого-педагогічного супроводу проводить діагностику, визначає завдання розвитку та корекції. Кожне корекційне заняття планується з урахуванням дій усіх фахівців, які працюють з дитиною. Батькам надається детальний звіт про успіхи дитини та рекомендації щодо подальшого розвитку навичок у повсякденній діяльності.

Вільні та цільові ігри.

Вільні та цільові ігри організовуються у спеціально обладнаних приміщеннях або під час прогулянок, сприяють соціалізації дітей через активну взаємодію з однолітками.

Спільна активність у мікрогрупах.

Спільна активність з іншими дітьми у мікрогрупах включає ігрову, проектну, дослідницьку та художньо-творчу діяльність. Педагоги стимулюють взаємодію дітей у мікрогрупах, допомагаючи їм навчатися комунікації, узгодженню дій, пошуку спільних рішень та вирішенню конфліктів. Діти з ООП вчать враховувати відмінності в інтересах, здібностях та навичках інших дітей, що оточують.

Фронтальні форми організації активності.

Фронтальні форми організації активності дітей спрямовані на вирішення пізнавальних та соціальних завдань. Найбільш підходящою формою для інклюзивного процесу є заняття у формі кола з відкритою бесідою, де діти та дорослі разом граються у спокійній та довірливій атмосфері.

Дитячо-батьківські групи.

Дитячо-батьківські групи включають комплексні заняття для дітей та батьків, які охоплюють ігри, творчі заняття та музичні вправи. Означені групи ведуть спеціалісти: психолог, музичний керівник та інструктор з фізичної культури. Важливою складовою є позитивне ставлення до всіх дітей, демонстрація конструктивних моделей поведінки, підкріплення ефективних взаємодій та інформаційна підтримка батьків. Батьки беруть участь у заняттях, що допомагає їм розвантажитися емоційно та отримати новий досвід спілкування зі своїми дітьми. Після занять батьки мають можливість обговорити з педагогами проблеми, що їх турбують, та отримати необхідну підтримку.

Свята, екскурсії, конкурси.

Свята, екскурсії та конкурси є важливими складовими інклюзивного процесу так як створюють позитивний емоційний настрій, об'єднують дітей і дорослих та є важливими ритуалами групи. Підготовка до відповідних заходів сприяє творчій атмосфері та позитивному сприйняттю оточуючого світу.

Спеціально організоване середовище.

Спеціально організоване середовище планується та створюється спільними зусиллями спеціальних педагогів та вихователів за участю батьків, що враховує потреби, особливості розвитку, самостійні дії та інтереси дітей. Якщо у дитини виникають труднощі в освоєнні навколишнього світу, їй пропонуються способи для подолання відповідних перешкод. Організація середовища також базується у зоні найближчого розвитку дитини, що вимагає від дорослих уважного спостереження за таким процесом.

Отже, інклюзивна освіта у закладах дошкільної освіти спрямована на забезпечення всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами через різноманітні форми діяльності, що дозволяє

враховувати індивідуальні потреби кожної дитини та сприяти гармонійному розвитку.

Керівник закладу дошкільної освіти (ЗДО) повинен завчасно подбати про наявність та залучення спеціалістів, необхідних для організації й проведення інклюзивного навчання. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 10.04.2019 № 530¹⁸, у ЗДО, де є інклюзивні групи, передбачається наявність посади асистента вихователя, котрий входить до команди психолого-педагогічного супроводу дитини та забезпечує особистісно-зорієнтоване спрямування освітнього процесу.

Асистент вихователя бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку (ІПР), а також у підготовці індивідуального освітнього плану, адаптує освітнє середовище та навчальні матеріали відповідно до потенційних можливостей та індивідуальних особливостей розвитку дитини з особливими освітніми потребами (ООП). Спільно з вихователем, асистент оцінює рівень досягнення кінцевих цілей освітнього процесу, передбачених ІПР, готує інформацію для учасників засідання команди психолого-педагогічного супроводу щодо індивідуальних особливостей, інтересів та потреб дитини. Також асистент надає інформацію батькам та педагогічним працівникам стосовно особливостей розвитку дитини з ООП.

Важливо враховувати, що асистент вихователя не є персональним педагогом для одного чи кількох дітей, а надає допомогу вихователю в організації освітнього процесу в групі, допомагає дітям з ООП концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю.

За рекомендаціями ІРЦ та письмовою заявою одного з батьків або іншого законного представника дитини, ЗДО забезпечує доступ до освітнього процесу асистента дитини з ООП. Асистентом дитини може бути один із батьків, уповноважена ними особа або соціальний працівник¹⁹. Асистент дитини може бути присутній під час занять та позакласної роботи, допомагати у пересуванні, відвідуванні туалету, переодяганні, харчуванні дитини в ЗДО тощо.

Безсумнівно, компетентність вихователів є однією з ключових умов ефективності інклюзивного освітнього процесу у закладах дошкільної освіти (ЗДО). Практика виховання, що базується на фронтальному підході з усередненням показників відносно вікової норми, повинна

¹⁸ Кабінет Міністрів України. Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти : Постанова від 10 квітня 2019 р. № 530. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadku-organizaciyi-diyalnosti-inklyuzivnih-grup-u-zakladah-doshkilnoyi-osviti> (дата звернення: 24.05.2024).

¹⁹ Там само.

трансформуватися для врахування індивідуальних особливостей дітей у групі. Це вимагає від вихователів нових компетенцій.

Індивідуальний підхід, який застосовується спеціальними педагогами (психологами, логопедами, дефектологами, реабілітологами та ін.) передбачає врахування унікальних особливостей дітей та підбір індивідуальних методів і засобів розвитку. Означений підхід повинен бути засвоєний і вихователями. Однак, не можна очікувати від педагогів виконання завдань, на які вони не мають відповідних навичок.

Для формування нових професійних компетенцій вихователів, необхідно організувати курси професійної перепідготовки та підвищення кваліфікації. Крім того, слід створювати в освітньому закладі міждисциплінарні команди спеціалістів, що сприятиме ефективному обміну знаннями та досвідом між різними фахівцями, забезпечить комплексний підхід до інклюзивного освітнього процесу та виховання дітей з особливими освітніми потребами.

Вважаємо, що для організації роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП) необхідно розробляти комплекси методичних рекомендацій для проведення занять з дітьми, що мають різні порушення. Методи, засоби і форми роботи повинні сприяти розширенню спектру компетенцій дитини та її соціалізації у колективі однолітків. Педагоги ЗДО мають перш за все формувати позитивне ставлення нормотипових дітей до дітей з ООП, розвивати емпатію та навички адекватної взаємодії.

Для досягнення означених цілей необхідно організовувати психологічні та розвивальні заняття, рухливі ігри, тренування, використовуючи обладнання в ресурсній кімнаті, різноманітні дидактичні матеріали, розвиваючі іграшки та навчально-наочні посібники²⁰.

Також важливою є співпраця з батьками. Проведення консультативної роботи з батьками дозволяє спеціалістам краще пізнати і зрозуміти дитину. Батьки, в свою чергу, отримують інформацію про потенційні можливості дитини, її успіхи та невдачі, а також рекомендації щодо того, на що варто звернути більше уваги вдома. Така взаємодія сприяє більш ефективній підтримці розвитку дитини та поліпшенню її соціалізації як у ЗДО, так і в домашніх умовах.

Отже, освітній процес дітей з особливими освітніми потребами (ООП) має включати їх у загальну діяльність разом з нормотиповими дітьми, а саме починаючи з дошкільного віку.

²⁰ Інклюзивна група в ДНЗ. Рекомендації до облаштування простору. URL: https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomentatsiyi-oblashtuvannya-prostoru (дата звернення: 26.05.2024).

Підсумовуємо, що для ефективної організації інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти (ЗДО) необхідні декілька ключових елементів. Перш за все, це наявність спеціальних педагогів, які володіють сучасними методиками та технологіями навчання, зокрема логопеди, дефектологи, психологи, реабілітологи, соціальні працівники та ін. Крім того, важливо забезпечити невелику кількість дітей у інклюзивних групах, що дозволить здійснювати індивідуальний підхід до кожної дитини, враховуючи її унікальні потреби та можливості.

Оскільки дитина з особливими освітніми потребами має право на вільний вибір освітнього закладу, кожен педагог повинен мати достатній рівень інклюзивної компетентності, що досягається через надання необхідної психолого-педагогічної підтримки у його професійній діяльності.

3. Програмно-методичне забезпечення дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в Україні

Підтримка змісту дошкільної освіти для дітей з особливими освітніми потребами в Україні відбувається згідно зі спеціально розробленими програмами та методичними рекомендаціями, які схвалює Міністерство освіти і науки України або ж відповідні предметні комісії Науково-методичної ради з питань освіти. Означені програми і рекомендації розробляються для забезпечення адекватної освітньої підтримки та адаптації змісту навчання для відповідності особливим освітнім потребам дітей. Відомості про освітні ініціативи можна знайти на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України²¹.

Концепція інклюзії передбачає активне та повноцінне включення дітей з особливостями психофізичного розвитку у життя суспільства, що є важливим не тільки для самих дітей, але й для всіх членів суспільства. Інклюзія не повинна сприйматися як обмеження або визначена доля; це засіб інтеграції, який у контексті соціально-гуманістичної парадигми може бути позитивним в озброєнні дитини знаннями, вміннями та навичками. Головний постулат інклюзивної освіти можна виразити повсякденною фразою: «Всім тут раді!»²². В Україні інклюзивна освіта дітей з особливими освітніми потребами інтегрована у загальні освітні програми.

²¹ Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: https://mon.gov.ua/ua (дата звернення: 26.05.2024).

²² Семак, С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. URL: http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html (дата звернення: 26.05.2024).

Наприклад, в освітній програмі «Дитина» для дітей віком від двох до семи років присутній спеціальний розділ «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами», у якому перебачено освітні завдання:

- формувати компетентність дитини з особливостями психофізичного розвитку; базові якості (самостійність, ініціативність, емоційна стійкість, комунікаційність, довільність) і навички (сенсорне сприймання, координація візуального сприймання та дрібної моторики, концентрація уваги, самообслуговування);

- допомагати дітям у подоланні труднощів в емоційній сфері (формувати навички адекватної поведінки, самоконтролю; налагодження спілкування з однолітками, розв'язування конфліктів);

- розвивати соціальні уміння: допомагати одне одному, співпрацювати, співчувати, підбадьорювати; брати на себе відповідальність, робити корисні для всіх справи;

- формувати певні моделі соціальної поведінки, здатності бути адекватним ситуації, вимогам й очікуванням однолітків і дорослого;

- формувати самооцінку дитиною власних висловлювань, вчинків, можливостей і досягнень у різних видах діяльності ²³.

Зміст педагогічної роботи в інклюзивних групах Програми «Дитина» у розділі «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами» зацентровано на:

1. Освітній процес. В інклюзивних групах для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) освітній процес здійснюється відповідно до Базового компонента дошкільної освіти та затвердженими програмами Міністерства освіти і науки України (МОН). Використовуються методики, що враховують індивідуальні особливості психофізичного розвитку дітей та рекомендації інклюзивно-ресурсних центрів. Мета закладу дошкільної освіти, де отримують освітні послуги діти з ООП, полягає у забезпеченні індивідуально-зорієнтованого, психолого-педагогічного й соціального супроводу для дітей та їхніх батьків.

2. Концептуальні вектори для планування інклюзії. Сюди входять:

- цілісний підхід – орієнтований на дитину, заснований на оцінці кожної дитини як унікального, здібного та активного творця власного життя;

- партнерство з родинами – тісна співпраця з родинами вихованців для підтримки дітей;

²³ Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту В. М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 363 с.

– цілевизначення та моніторинг – забезпечення чіткого визначення цілей, планування й моніторингу реалізації інклюзії щодо кожного вихованця з ООП.

3. Інклюзивна освіта.

– Основні принципи – включення дітей з особливими освітніми потребами у спільну діяльність з іншими дітьми для підтримки їхнього розвитку, соціалізації та інтеграції.

– Взаємодія та адаптація – тісна взаємодія сприяє встановленню дружніх стосунків, емоційній гармонії та створенню мережі соціальної підтримки.

– Позитивні аспекти – включення дітей з ООП до освітнього процесу сприяє розвитку потенційних можливостей.

4. Особливості освітнього процесу.

– Індивідуалізація та диференціація: освітній процес у інклюзивних групах характеризується індивідуалізацією та диференціацією, залежно від віку дитини, ступеня складності порушень та індивідуальних особливостей психічного, фізичного та інтелектуального розвитку.

– Корекційно-розвивальні заняття: від двох до восьми занять на тиждень відповідно до висновків інклюзивно-ресурсного центру.

Роль вихователя: вихователь разом з асистентом бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку (ІПР).

5. Індивідуальний навчальний план (ІНП).

– Основний інструмент: ІНП є ключовим документом, що містить детальну інформацію про дитину та послуги, які вона має отримувати.

– Розробка ІНП: ІНП розробляється командою фахівців ЗДО і спеціальних педагогів з метою створення комплексної програми роботи з дитиною.

– Завдання ІНП: спільне обговорення сильних сторін і труднощів дитини, аналіз адаптацій та модифікацій освітнього процесу.

6. Середовище в інклюзивних групах.

– Інклюзивні цінності: базується на соціально схвалювальних уявленнях та підходах, що забезпечують рівність і підтримку кожної дитини.

– Комфорт та організація: середовище має бути комфортним, організованим і привабливим, сприяти розвитку ігрової діяльності, самостійності та соціалізації.

Отже, згідно змісту педагогічної роботи в інклюзивних групах Програми «Дитина» у розділі «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами», розвиток інклюзивної освіти вимагає комплексного підходу, орієнтованого на індивідуальні потреби кожної дитини, тісну співпрацю з родинами та фахівцями, а також створення безбар'єрного освітнього середовища. Тільки за таких умов можна

забезпечити ефективну соціалізацію та розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

В освітній Програмі «Дитина» у розділі «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами» описано форми взаємодії з дітьми, де розглядаються методи та підходи до взаємодії з дітьми, особливо з урахуванням інклюзивної освіти. Перш за все, обговорюються кооперативні групи, де діти граються разом, обмінюються матеріалами та ідеями, що сприяє соціальному та когнітивному розвитку. Робота в парах також є важливим показником, де дітям пропонуються завдання, які вони виконують разом, що допомагає у формуванні комунікативних навичок і співпраці.

Особливу увагу у підпункті до розділу Програми приділено методам і прийомам, які враховують індивідуальні особливості дітей з особливими освітніми потребами. З-поміж них виокремлюється метод портфоліо, що оцінює динаміку розвитку дитини, а також когнітивні методи навчання, такі як коментування, порівняння фактів, дослідження та критичне мислення. Важливим є також застосування ТРВЗ (теорії рішення винахідницьких завдань) для стимулювання творчого мислення.

Для соціалізації дітей з особливими потребами рекомендуються методи коопераційного та інтерактивного навчання. Вони включають групові проекти, методики «Я – Ти – Ми», «незакінчене речення», «мікрофон» та інші, які розвивають уміння співпрацювати, відповідальність, ведення діалогів та дискусій.

Для формування емоційної та чуттєвої культури рекомендується застосовувати методи імітацій, рольові ігри, психологічні етюди, психогімнастику та медитативно-релаксаційні вправи. Зазначено, що ілюстраційний метод також відіграє важливу роль у розвитку дітей, допомагаючи через графічні вправи та символічну наочність.

Загалом, як зазначено у розділі «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами» Програми «Дитина» перебування у звичайній групі позитивно впливає на дітей з особливими освітніми потребами, сприяючи зростанню їх самоповаги та впевненості у власних можливостях. Підкреслюється важливість індивідуального підходу та багатогранності методів навчання для забезпечення повноцінного розвитку та соціалізації дітей.

Освітніми результатами до розділу «Якщо в групі дитина з особливими освітніми потребами» Програми «Дитина» є:

- у дитини сформована життєва компетентність й основні базові якості (самостійність, ініціативність, емоційна стійкість, комунікативність, довірливість) і навички (сенсорне сприймання, координація візуального сприймання та дрібної моторики, концентрація уваги, самообслуговування);

- готова до адекватної самооцінки власних висловлювань, вчинків, спілкування з однолітками й дорослими, можливостей і досягнень у різних видах діяльності;

- уміє долати труднощі емоційної сфери (формувати навички адекватної поведінки, самоконтролю; налагодження спілкування з однолітками, розв'язування конфліктів);

- сформовано певні соціальні уміння: допомагати іншому, співпрацювати, співчувати, підбадьорювати, брати на себе відповідальність, робити корисні для всіх справи та відповідні моделі соціальної поведінки²⁴.

Отже, інклюзивна освіта в Україні, особливо в рамках програми «Дитина» для дітей від двох до семи років, демонструє важливий крок у забезпеченні рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами. Уважасмо, що інклюзивна освіта, як показано в програмі «Дитина», є важливою для розвитку дітей з особливими освітніми потребами, сприяє їхній соціалізації, емоційному та когнітивному розвитку, а також формує впевненість у власних можливостях. Інтеграція дітей з ООП у загальні освітні заклади не лише допомагає адаптуватися, але й збагачує освітній процес для всіх дітей, навчаючи толерантності та співпраці. Тому, на сьогоднішній день, важливим компонентом є саме програмно-методичне забезпечення для дітей з ООП.

4. Аналіз програм з розвитку зв'язного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами

У таблиці подано перелік державних програм, які спрямовані на навчання та виховання дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, та їх інтеграцію із відповідним програмним забезпеченням. У закладах дошкільної освіти можуть бути задіяними кілька програм одночасно. При цьому, одна програма може бути зорієнтована на загальну освіту, тоді як інша – на забезпечення спеціальних освітніх потреб²⁵. Це дозволяє забезпечити комплексний підхід до виховання та розвитку кожної дитини, враховуючи її індивідуальні потреби та можливості.

²⁴ Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту В. М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 363 с.

²⁵ Засенко, В. В., Колупаєва, А. А., Мороз, Б. С., Овсяник, В. П. Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya> (дата звернення: 26.05.2024).

Таблиця 1

**Програми навчання та виховання дітей дошкільного віку
з особливими освітніми потребами**

№	Назва програми	Автори	Цільова група дітей	Можливий варіант технічного супроводу
1.	«Розквіт»	Т. Скрипник	Діти дошкільного віку з аутизмом	Цифрові варіанти піктограм та електронні тести
2.	«Розвиток мовлення»	Г. Блеч	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Презентації «Microsoft PowerPoint». Музичний супровід логопедичної роботи
3.	Програма розвитку дітей з дошкільного віку із спектром аутичних порушень	Д. Шуженко, К. Островська, Ю. Рибак	Діти дошкільного віку з аутизмом	Цифрові варіанти піктограм та електронні тести. Розвиваючі комп'ютерні ігри
4.	Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальними недорозвитком мовлення»	Л. Трофименко	Діти старшого дошкільного віку з недорозвитком мовлення	Програма «Живий звук». Презентації «Microsoft PowerPoint»
5.	«Віконечко»	Т. Сак	Діти дошкільного віку із затримкою психічного розвитку	Розвивальні ігри для дошкільників, відеопрезентації
6.	Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення»	Ю. Рібцун	Діти старшого дошкільного віку з недорозвитком мовлення	Програма «Живий звук». Презентації «Microsoft PowerPoint»

Продовження таблиці 1

7.	«Стежки у світ»	В. Жук, С. Литовченко, Н. Максименко	Діти дошкільного віку зі зниженням слуху	Програма «Живий звук». Презентації «Microsoft PowerPoint». Універсальний комп'ютерний сурдотехнічний комплекс
8.	Програма розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату	А. Шевцова	Діти дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату	Музичний супровід рухової активності з використанням ПК за компенсуючим принципом
9.	Програма розвитку дітей дошкільного віку з важкими порушеннями зору	І. Гудим	Дошкільники з важкими порушеннями зору	Аудіо-супровід занять
10.	Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Формування соціальних навичок»	А. Висоцька	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Ознайомлення дітей з ПК. Презентації «Microsoft PowerPoint». Звуковий запис для наслідування та розвитку слухової пам'яті
11.	«Довкілля і розвиток мовлення»	А. Міненко, О. Мякушко	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Ознайомлення дітей з ПК. Презентації «Microsoft PowerPoint». Звуковий запис для наслідування та розвитку слухової пам'яті
12.	«Фізичне виховання і основи здоров'я»	І. Гладченко	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Музичний супровід рухової активності. Використання мультимедійних засобів за тематикою програми
13.	«Фізичне виховання»	І. Бобренко	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Музичний супровід рухової активності

Продовження таблиці 1

14.	«Образотворча діяльність»	С. Трикоз	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Мультимедійні засоби та презентації відповідно до тем, розглянутих у програмі
15.	«Музичне виховання»	О. Василевська	Діти дошкільного віку з розумовою відсталістю	Музичний супровід

Подасмо аналіз деяких програм акцентуючи на розвиток зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами, адже програмно-методичне забезпечення з розвитку зв'язного мовлення є важливим компонентом, що дозволяє дітям з особливими освітніми потребами ефективно спілкуватися та інтегруватися у суспільство, підвищуючи шанси на успішне майбутнє.

Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» базується на сучасних принципах гуманної педагогіки, включає методи, що відповідають потребам дітей з аутизмом, розглядає дитину як унікальну особистість із власними потребами та специфікою розвитку. Головна мета полягає у створенні безпечного, стимулювального середовища, що сприяє розвитку соціальної адаптації, мовлення, здоров'я та інших аспектів життя дітей з аутизмом.

Програма складається з кількох розділів, кожен з яких відповідає різним показникам розвитку дитини: від соціальних навичок до фізичного здоров'я, використовує комбінацію індивідуального та групового навчання, а також інтегрує спеціалізовані методики які сприяють залученню дитини до повсякденного життя.

У Програмі «Розквіт» другим є розділ «Мовлення дитини» де зазначено, що коли розглядаються порушення мовлення та здатність дітей з розладами аутичного спектра (РАС) взаємодіяти з оточуючими, важливо відзначити відсутність кореляції між рівнем розвитку мовленнєвих та комунікативних навичок. Наприклад, дитина з аутизмом, яка володіє багатим словниковим запасом і використовує складні речення, може не розуміти сенсу сказаного або не застосовувати власні мовленнєві навички для спілкування. Важко визначити, яка з складових (мовленнєва чи комунікативна) потребує більшої уваги та зусиль з боку педагога. Очевидним є те, що розвиток мовленнєвих навичок у дитини з аутизмом без комунікативної складової втрачає сенс, оскільки немає значення, наскільки багатий словниковий запас і наскільки складні речення може вимовити дитина, якщо вона не може використовувати

набуті мовленнєві навички для спілкування з оточуючими, повідомлення про свої потреби та бажання, передачі інформації, або опису власного досвіду чи почуттів²⁶.

Провідним поняттям комунікативно-мовленнєвого розвитку є зв'язне мовлення, оскільки саме здатність дитини з аутизмом вільно спілкуватися є ключовою метою корекційної роботи у цьому напрямку.

Другий розділ Програми «Розквіт» містить такі підрозділи: «Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з аутизмом», «Оцінка індивідуального рівня розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок», «Принципи планування роботи», «Напрями корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку» та «Альтернативні методи комунікації й організація середовища». Опишемо їх.

У підрозділі «Особливості комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з аутизмом» акцентується на важливості мовленнєвих і комунікативних навичок, оскільки порушення комунікації є ключовою характеристикою аутизму. Труднощі варіюються від повної відсутності функціональних мовленнєвих навичок до багатого літературного мовлення без врахування інтересів співрозмовника. Багато дітей не мають проблем зі звуковимовою, але стикаються з труднощами у використанні мовлення, розумінні значення слів, інтонації та ритму. Почасті спостерігається відсутність зорового контакту, низька концентрація уваги, використання ехолоалій та неправильне вживання займенників.

Приблизно одна третина дітей з аутизмом взагалі не використовують мовлення, хоча багато з них досягають достатнього рівня мовленнєвих навичок. Основною проблемою залишається порушення соціального аспекту мовлення, що ускладнює їхнє спілкування з оточуючими. Для покращення комунікативних навичок необхідна спеціальна корекційна робота.

У підрозділі «Оцінка індивідуального рівня розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок» Програми «Розквіт» зазначено, що педагоги та найближче оточення мають володіти знаннями про рівень розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок дитини з аутизмом для формування відповідних очікувань та вимог. У підрозділі наведено закономірності онтогенетичного розвитку та рівні становлення навичок, що допомагає визначити індивідуальний рівень розвитку та розробити стратегії корекційного навчання. Оцінка включає аналіз комунікативних засобів, номінативного значення слів, використання словосполучень, а також розуміння дитиною мовлення оточуючих.

²⁶ Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ: б.в., 2013. 248 с.

Важливо оцінювати, які комунікативні засоби використовує дитина, чи свідомо вона ними користується, і як вона розуміє значення слів та висловлювань. Оцінка також включає аналіз використання ехололій та сталих фраз, визначення ступеня розуміння вербального та шевербального мовлення. Рівні розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок поділяються на довербальний, перші слова, комбінації слів, структура речення та зв'язне мовлення, що дозволяє систематично визначати та розвивати мовленнєві навички дитини.

Особливої уваги потребує рівень «Зв'язне мовлення (засвоєння граматики)» для дітей 5–7 років. У цьому віці діти вчаться дотримуватися правил мовлення, щоб бути зрозумілими, інформативними та ввічливими. Починають переказувати та розповідати, утворюючи складносурядні та складнопідрядні речення, розвиваючи здатність створювати зв'язні розповіді. Діти також вчаться розуміти як структуру, так і зміст мовлення, вправляються в розумінні двозначностей, синонімів, переносного значення та поділу слів на фонемі. Означений рівень є важливим, оскільки він формує основи для подальшого успішного спілкування та соціалізації дитини.

Отже, вважаємо що систематична оцінка та розвиток комунікативно-мовленнєвих навичок з урахуванням кожного етапу є необхідною умовою для забезпечення ефективного навчання дітей з аутизмом. Такий підхід дозволяє створити індивідуальна програма розвитку (ІПР), яка враховує унікальні потреби кожної дитини, сприяючи адаптації та успішній інтеграції в суспільство, саме тому доречним є аналіз підрозділу «Принципи планування роботи», де акцентується на ключових підходах до складання програм комунікативно-мовленнєвого розвитку та індивідуального планування занять для дітей з аутизмом. Враховуючи складність та різноманітність порушень у цій сфері, пропонується кілька фундаментальних принципів. По-перше, розвиток навичок триває від довербального до вербального рівня. Початкова увага приділяється розвитку жестикуляції та вокалізації, які є основою для подальшого мовлення. Якщо дитина не говорить, слід спочатку розвивати її соціальні та комунікативні навички на довербальному рівні. По-друге, комунікативні вміння розвиваються через взаємодію когнітивних, соціально-емоційних та мовленнєвих навичок. Індивідуальне планування повинно враховувати розвиток всіх аспектів одночасно. По-третє, оцінка успішності дитини повинна базуватися на її індивідуальному рівні розвитку. Проблемна поведінка може бути спробою комунікації, тому важливо порівнювати поточні досягнення з попередніми. І, по-четверте, комунікація розвивається через практичну діяльність. Мовлення має значення лише в контексті комунікативної діяльності,

де воно використовується для передачі інформації та вираження емоцій. Тому корекційна робота повинна бути спрямована на розвиток мовлення в реальних комунікативних ситуаціях.

Задля подолання труднощів комунікативно-мовленнєвого розвитку у дітей з розладами аутичного спектра у другому розділі Програми «Розквіт» (підрозділ «Напрями корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку») виділено сім взаємопов'язаних напрямів роботи, зокрема розвиток довербальної комунікації, розуміння мовлення, розвиток мовлення на рівні перших слів, комбінації слів, речень, зв'язного мовлення та альтернативні методи комунікації²⁷. Особливу увагу слід звернути на рівень 5 – рівень зв'язного мовлення означеного підрозділу. Робота з розвитку зв'язного мовлення у дітей з аутизмом є складним, проте важливим завданням так як включає не лише навчання дитини поєднувати речення в розповідь, але й збагачення її мовлення епітетами, метафорами та фразеологізмами, що сприяє глибшому розумінню та вираженню емоцій, думок і т.д. Використання вставних слів, таких як «спочатку», «потім», «наостанок», допомагає дітям структурувати висловлювання та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між подіями.

Як зазначено у Програмі, застосування методик, таких як робота з сюжетними картинками та ілюстраціями, переказування прочитаного та інсценування, допомагає дитині навчитися будувати зв'язні розповіді та коментувати події. Це не лише розвиває мовленнєві навички, але й сприяє соціальній взаємодії, оскільки дитина вчиться спілкуватися за визначеними правилами соціальної взаємодії²⁸.

Отже, Програма «Розквіт» є важливим інструментом для розвитку дітей з аутизмом, зосереджуючи увагу на створенні стимулюючого середовища для соціальної адаптації та всебічного розвитку. Ключовий акцент Програми – на зв'язному мовленні, підкреслює не обхідність інтеграції мовленнєвих навичок із комунікативними вміннями. Відсутність кореляції між означеними навичками у дітей з аутизмом вимагає індивідуалізованого підходу, спрямованого на практичне використання мовлення. Програма передбачає систематичну оцінку та планування, що дозволяє адаптувати навчання для успішної соціалізації дітей.

Програма «Розвиток мовлення» для дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю, представлена у програмно-методичному комплексі «Світ навколо мене», акцентує увагу на багатьох ключових

²⁷ Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ: б.в., 2013. 248 с.

²⁸ Там само.

аспектах, які важливі для всебічного розвитку мовленнєвої діяльності дітей²⁹. Основою методичного підходу є особистісно-орієнтований підхід, що враховує індивідуальні потреби та можливості кожної дитини.

Програма передбачає розвиток лексико-граматичної, фонетико-фонематичної сторони мовлення, а також зв'язного мовлення.

Зокрема у підрозділі «Технологія формування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю» підкреслюється важливість дошкільного віку для розвитку зв'язного мовлення. Без своєчасних корекційних заходів відставання у розвитку зв'язного мовлення у дітей з розумовою відсталістю лише посилюється. Тому розвиток зв'язного мовлення є ключовою складовою корекційно-розвивальної роботи. Основна мета спеціальних педагогів – сформувати потребу в мовному спілкуванні та практично оволодіти зв'язним мовленням як засобом комунікації.

Корекційна робота включає різні види діяльності: спілкування з дитиною під час побутових, ігрових та пізнавальних занять, сюжетно-рольові та театральні ігри, заняття з малювання, ліплення та конструювання. Кожен з видів діяльності сприяє розвитку зв'язного мовлення, допомагаючи дітям використовувати мовні засоби для вираження думок і почуттів.

Як зазначено у Програмі, під час занять із сенсорного виховання та формування мислення діти засвоюють слова, що означають властивості та якості предметів, а також послідовність подій. Це допомагає закріпити набутий соціальний та емоційний досвід, що є основою для розвитку зв'язного мовлення³⁰.

Індивідуальний підхід до кожної дитини, врахування її особливостей та поступове ускладнення змісту навчання забезпечують ефективність корекційно-розвивальної роботи. Таким чином, розвиток зв'язного мовлення у дітей з розумовою відсталістю є комплексним процесом, який потребує систематичного підходу та взаємодії між педагогами й батьками. Уважаємо, що означений підхід є ефективним для досягнення позитивних результатів під час розвитку зв'язного мовлення дітей з ООП.

Отже, програма «Розвиток мовлення» є комплексним підходом, що забезпечує не лише корекційно-розвивальне навчання, але й створює умови для всебічного розвитку мовленнєвої діяльності у дітей

²⁹ Блеч, Г. О. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення»; методичні рекомендації, практикум з формування мовленнєвої діяльності). Київ: б.в., 2014. 108 с.

³⁰ Там само.

дошкільного віку з розумовою відсталістю. Програма орієнтована на досягнення максимально можливого рівня мовленнєвого розвитку та соціальної адаптації дітей через систематичну та послідовну роботу, взаємодію педагогів і батьків, а також використання інноваційних методичних підходів та дидактичних³¹.

Програмно-методичний комплекс «Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ» розроблений для корекційного навчання в умовах дошкільного навчального закладу компенсуючого типу. Комплекс розрахований на один навчальний рік і спрямований на дітей шостого та сьомого років життя, які потребують спеціально організованого корекційного навчання та виховання³².

Програмно-методичний комплекс складається з кількох ключових розділів: пояснювальна записка (описує мету і завдання корекційного навчання, вказуючи на необхідність формування у дітей практичних мовних знань, умінь і навичок для успішного навчання в початковій школі); нормативні показники мовленнєвого розвитку (оцінка мовленнєвого розвитку дітей 6–7 років, включаючи правильність вимови, побудову речень, уміння розповідати, пояснювати причинно-наслідкові зв'язки, та інше); характеристика мовленнєвого розвитку дітей із ЗНМ (визначення особливостей розвитку лексичної, граматичної, синтаксичної, зв'язного мовлення та фонетико-фонематичної сторін мовлення у дітей із ЗНМ); програма корекційного навчання (детальний план логопедичних занять з розвитку мовлення, що включає вправи та методики для корекції порушень); методичні рекомендації (рекомендації для логопедів та вихователів щодо організації та проведення корекційних занять); мовленнєвий дидактичний матеріал (набір вправ та завдань, які використовуються під час занять).

Закцентуємо увагу підрозділ до третього розділу «Особливості розвитку зв'язного мовлення», де зазначено що більшість дітей шостого року життя із ЗНМ (загальний недорозвиток мовлення) опанували фразове мовлення, адекватно відповідають на запитання та здатні будувати висловлювання в межах знайомих тем. Натомість, їх мовлення все ще має елементи аграматизмів та загального мовленнєвого недорозвитку.

³¹ Блеч, Г. О. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення»; методичні рекомендації, практикум з формування мовленнєвої діяльності). Київ: б.в., 2014. 108 с.

³² Трофименко, Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: Програмно-методичний комплекс. Київ: ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.

Залишаються труднощі, що виникають під час зміни умов комунікації або виконання специфічних навчальних завдань. Діти із ЗНМ не досягають рівня мовленнєвого розвитку своїх однолітків, зокрема, при складанні розповідей за картиною та у спонтанних висловлюваннях, потребують словесних та наочних підказок. Висловлювання дітей із ЗНМ почасти залишаються фрагментарними та ситуативними. Характерними також є недостатній рівень володіння мовними навичками, труднощі у виборі словесних засобів та знижена мовленнєва активність.

Аналіз показує, що діти із ЗНМ мають труднощі в оволодінні основними видами зв'язного мовлення, такими як переказ та складання розповідей, не вміють виокремити головне у змісті та допускають помилки в логічній послідовності дій. Крім того, у мовленні дітей спостерігаються відхилення у розвитку кожного з компонентів мовленнєвої системи, такі як неправильне вживання узагальнювальних слів, відсутність відтінків значень та неточності у структурі складнопідрядних та складносурядних речень³³.

Отже, значний прогрес у розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ шостого року життя є свідченням ефективності раннього мовленнєвого втручання та спеціалізованих навчальних програм. Натомість, помітні відмінності в оволодінні зв'язним мовленням підкреслюють необхідність подальшого вдосконалення методик та індивідуалізації підходів у роботі з дітьми, що мають ЗНМ. Важливо забезпечити різноманітність методів навчання, які будуть враховувати специфічні потреби кожної дитини.

Особливої уваги потребує розвиток складних мовних конструкцій та розширення словникового запасу, що включає узагальнювальні слова, абстрактні поняття та терміни. Це може бути досягнуто через інтеграцію мовленнєвих завдань у повсякденні ситуації, що дозволить дітям застосовувати нові знання в реальному житті.

Крім того, вважаємо, що важливо залучати батьків до процесу мовленнєвого розвитку, надаючи їм необхідні знання та інструменти для підтримки мовленнєвої активності дітей вдома. Спільні зусилля педагогів та батьків сприятимуть більш гармонійному та всебічному розвитку мовленнєвих навичок у дітей із ЗНМ.

Отже, у сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні важливу роль відіграє програмно-методичне забезпечення, спрямоване на розвиток зв'язного мовлення дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Основою цього забезпечення є спеціально

³³ Трофименко, Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: Програмно-методичний комплекс. Київ : ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.

розроблені програми та методичні рекомендації, затверджені Міністерством освіти і науки України. Інклюзивна освіта орієнтована на повноцінне включення дітей з психофізичними особливостями у життя суспільства, що є важливим не лише для самих дітей, але й для всіх членів суспільства.

ВИСНОВКИ

Аналіз літератури та законодавчої бази показує, що інклюзивна освіта в Україні активно розвивається. Дослідження, проведені українськими та міжнародними науковцями, висвітлюють теоретичні основи інклюзії, а також історико-педагогічний контекст процесу залучення дітей з ООП до загальноосвітнього простору. Сучасні тенденції та проблеми інклюзивної освіти вказують на необхідність подальшого вдосконалення підходів та методик.

Особливості впровадження інклюзивної освіти в ЗДО вимагають врахування багатьох факторів. Важливими аспектами є раннє виявлення та корекційна робота, правильне діагностування, психологічна готовність дитини та батьків до спільного навчання, розробка методик включеного навчання, тісна співпраця з батьками та підготовка педагогів. Також важливе значення має створення безпечного та комфортного освітнього середовища, яке забезпечить індивідуальний підхід до кожної дитини.

Аналіз програмно-методичного забезпечення виявив наявність різноманітних державних програм, спрямованих на навчання та виховання дітей з ООП. Означені програми розроблені з урахуванням індивідуальних потреб дітей та схвалені Міністерством освіти і науки України, забезпечують комплексний підхід до виховання та розвитку дітей з ООП, адаптуючи зміст навчання до їхніх потреб.

Особливу увагу приділено програмам розвитку зв'язного мовлення у дітей з ООП, оскільки це є важливим компонентом їхньої соціалізації та інтеграції у суспільство. Розглянуті програми, забезпечують розвиток комунікативних навичок та зв'язного мовлення, враховують індивідуальні потреби кожної дитини, сприяють адаптації та успішній інтеграції.

Отже, інклюзивна освіта в дошкільних закладах України є важливою складовою сучасної освітньої системи. Впровадження інклюзивної освіти вимагає комплексного підходу, що включає врахування індивідуальних потреб дітей, тісну співпрацю з батьками та педагогами, створення безпечного освітнього середовища та використання сучасних програмно-методичних матеріалів. Програми розвитку зв'язного мовлення відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної комунікації та соціалізації дітей з ООП. Інтеграція дітей з

ООП у загальні освітні заклади не лише сприяє їхній адаптації, але й збагачує освітній процес для всіх дітей, навчаючи їх толерантності та співпраці.

АНОТАЦІЯ

У розділі «Інклюзивна освіта в дошкільних закладах України: стан, специфіка та програмно-методичне забезпечення» розглянуто сучасний стан, специфіку та програмно-методичне забезпечення інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у закладах дошкільної освіти (ЗДО). Аналіз науково-педагогічної літератури та законодавчої бази показує, що інклюзивна освіта в Україні активно розвивається, проте існують проблеми, пов'язані з адаптацією навчальних програм та методик до індивідуальних потреб дітей. Дослідження специфіки впровадження інклюзивної освіти у ЗДО підкреслює важливість раннього виявлення вад розвитку, правильної діагностики, психологічної готовності дитини та батьків до спільного навчання, а також тісної співпраці з батьками та підготовки педагогів. Програмно-методичне забезпечення для дітей з ООП в Україні включає різноманітні державні програми, які спрямовані на комплексний підхід до виховання та розвитку дітей. Окремо проаналізовано програми з розвитку зв'язного мовлення, що є ключовим компонентом соціалізації дітей з ООП. Результати дослідження підтверджують важливість систематичної оцінки та розвитку комунікативних навичок, а також створення спеціального освітнього середовища для забезпечення ефективної інклюзивної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беленька Г. В., Борисова З. Н., Машовець М. А. Підготовка вихователів до розвитку особистості дитини в дошкільному віці. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. 192 с.

2. Блеч Г. О. Програмно-методичний комплекс навчання дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Світ навколо мене» (Програма розвитку дітей дошкільного віку з розумовою відсталістю «Розвиток мовлення»; методичні рекомендації, практикум з формування мовленнєвої діяльності). Київ : б.в., 2014. 108 с.

3. Будяк Л. В. Основи інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник. Черкаси: Вид. ЧНУ, 2009. 90 с.

4. Валентик Н. Інклюзивна освіта: за і проти. Директор школи (Шкільний світ), 2010, 14/15. с. 45–58.

5. Гречко Л. М. Психологічний супровід дітей молодшого шкільного віку з вадами психофізичного розвитку в умовах

інтегрованого навчання: автореф. дис. канд. психол. Наук : 19.00.08. Ін-т спец. педагогіки АПН України, 2008. 20 с.

6. Дитина: Освітня програма для дітей віком від двох до семи років / наук. кер. проекту В. М. Вертугіна та ін.; наук. ред. Г. В. Беленька; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2020. 363 с.

7. Закон України «Про дошкільну освіту»: чинне законодавство. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2628-14> (дата звернення: 26.05.2024).

8. Засенко В. В., Колупаєва А. А., Мороз Б. С., Овсяник В. П. Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya> (дата звернення: 26.05.2024).

9. Інклюзивна група в ДНЗ. Рекомендації до облаштування простору. URL: <https://inkluzia.com.ua/inkluzivna-grupa-v-dnz.-rekomendatsiyi-oblashtuvannya-prostoru> (дата звернення: 26.05.2024).

10. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ: Самміт-Книга, 2009. 272 с.

11. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник; Інститут спеціальної педагогіки НАПН України. Київ : б.в., 2013. 248 с.

12. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і практика : монографія. Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2013. 292 с.

13. Кузава І. Б. Концептуальні засади розвитку процесу інклюзії в умовах дошкільної освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19: Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*, 2013, вип. 23. С. 130–135.

14. Міністерство освіти і науки України. Офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/> (дата звернення: 26.05.2024).

15. Олефір Н. Особливості інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. *Нова педагогічна думка*, 2019, № 2 (98). С. 143–146. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Npd_2019_2_39.pdf (дата звернення: 26.05.2024).

16. Постанова Кабінету Міністрів України від 10 квітня 2019 р. № 530 «Про затвердження Порядку організації діяльності інклюзивних груп у закладах дошкільної освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-2019-p> (дата звернення: 26.05.2024).

17. Примірне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти. Наказ МОН України від 08.06.2018 року № 609. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/61107 (дата звернення: 26.05.2024).

18. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94#Text (дата звернення: 26.05.2024).

19. Семак С. М. Інклюзивна освіта: сутність, поняття, термінологія. URL: <http://doshkilla.blogspot.com/2012/03/blog-post.html> (дата звернення: 26.05.2024).

20. Соловйова Т. Г. Соціально-педагогічні засади роботи з батьками дітей з особливими потребами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05. Київ : Запорізький національний ун-т, 2009. 253 с.

21. Софій Н., Єрмаков І. (ред.). Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. зб. Київ : Контекст, 2000. 256 с.

22. Трофіменко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення: Програмно-методичний комплекс. Київ : ПП «Актуальна освіта», 2013. 108 с.

23. Шевцов А. Г. Методичні основи організації соціальної реабілітації дітей з вадами здоров'я. Київ : НТІ «Інститут соціальної політики», 2004. 204 с.

Information about the author:

Chekan Oksana Ivanivna,

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor at the Department of Preschool and Special

Education at Mukachevo State University

26, Uzhhorodska St, Mukachevo, 89600, Ukraine

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>